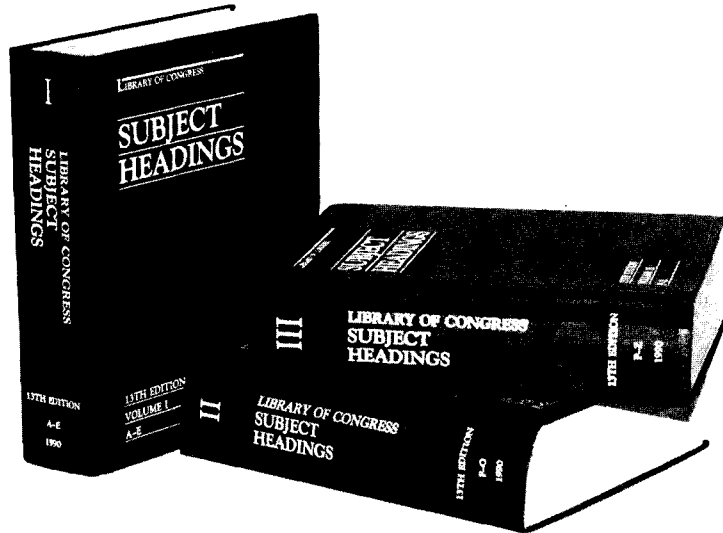

ดรชนีหัวเรื่อง

ดาเรศ บรรเทึงจิตร

ในการสืบค้นหาข้อมูลต่าง ๆ ในยุคสมัยสารสนเทศเช่นใจปัจจุบันนี้ ผู้สืบค้นหาควรมีความรู้ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับคำศัพท์สำหรับการสืบค้น เพื่อช่วยให้สามารถสืบค้นเรื่องราวที่ต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพ บทความนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะแนะนำผู้ใช้บริการสารสนเทศให้มีความรู้เกี่ยวกับคำศัพท์ที่ใช้เป็นหัวเรื่อง (subject heading) ที่กำหนดนโยบาย Library of Congress หรือที่เรียกว่า Library of Congress Subject Headings (LCSH) ซึ่งเป็นคู่มือในการกำหนดหัวเรื่องที่นิยมใช้อย่างแพร่หลายในห้องสมุดต่าง ๆ

ก่อนที่จะกล่าวถึงลักษณะของคำศัพท์ที่ใช้เป็นหัวเรื่องดังกล่าว จะอธิบายพอสังเขปถึงลักษณะและประเภทต่าง ๆ ของดรชนี เพื่อให้เกิดความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับดรชนี

ความหมายและประเภทของดรชนี

คำว่า “ดรชนี” หมายถึงเครื่องชี้นำไปสู่การค้นหาสารสนเทศที่ปรากฏในเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ โดยได้จัดทำขึ้น

อย่างมีระบบ ประเภทของดรชนีสามารถจัดแบ่งได้หลายลักษณะ ประเภทของดรชนีที่รู้จักกันโดยทั่วไป ได้แก่ ดรชนีผู้แต่ง (author index) ดรชนีชื่อเรื่อง (title index) ดรชนีคำสำคัญจากชื่อเรื่อง (keyword from title index) และดรชนีหัวเรื่อง (subject index)

ดรชนีผู้แต่ง หมายถึงดรชนีที่ใช้ชื่อผู้รับผิดชอบงานนั้น ๆ เป็นหลักในการลงรายการ โดยที่ชื่อผู้รับผิดชอบอาจหมายถึง ชื่อผู้แต่งหนังสือ เอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ หรือชื่อผู้เขียนบทความ ซึ่งอาจจะเป็นบุคคล นิติบุคคล หรือหน่วยงานสถาบัน

ดรชนีชื่อเรื่อง หมายถึงดรชนีที่ใช้ชื่อเรื่องของหนังสือ เอกสารต่าง ๆ หรือบทความ เป็นหลักในการลงรายการ โดยทั่วไปการจัดทำดรชนีชื่อเรื่องไม่เป็นที่นิยมทำ เพราะในการค้นหาสารสนเทศที่ต้องการผู้ใช้มักจำชื่อผู้แต่งมากกว่าจะจำชื่อเรื่องของเอกสาร ซึ่งมักจะค่อนข้างยาวยากแก่การจำ

ดรชนีคำสำคัญจากชื่อเรื่อง เป็นดรชนีที่นิยมทำกันอย่างแพร่หลายใน

ปัจจุบัน หมายถึงการนำเอาคำสำคัญจากชื่อเรื่องของเอกสารสิ่งพิมพ์มาทำเป็นศัพท์ดรชนี โดยนำเอาคอมพิวเตอร์มาช่วยในการจัดทำ ซึ่งมีเหตุผลว่า ชื่อเรื่องของเอกสารที่ผู้เขียนกำหนดขึ้นส่วนมากจะมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับเนื้อหาของเอกสาร โดยเฉพาะเอกสารในสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ลักษณะการจัดทำดรชนีคำสำคัญจากชื่อเรื่องที่นิยมทำกันมาก ได้แก่ ดรชนีควิก (KWIC -key-Word-in-Context Index) และดรชนีควอก (KWOC -key-Word-out-of-Context Index) ซึ่งเป็นดรชนีนำเอาคำสำคัญจากชื่อเรื่องของเอกสารหรือบทความมาหมุนเวียนเป็นศัพท์ดรชนีโดยจัดเรียงลำดับตัวอักษร ดรชนีสองลักษณะนี้แตกต่างกันที่ลักษณะการจัดรูปแบบโดยที่ดรชนีควิกคำสำคัญที่เป็นศัพท์ดรชนีจะอยู่ที่คอลัมน์กลาง ขณะที่ดรชนีควอกจะอยู่ที่คอลัมน์ซ้ายมือของหน้ากระดาษ

ดรชนีคำสำคัญจากชื่อเรื่องมีข้อดีคือสามารถจัดทำได้สะดวก รวดเร็ว และไม่จำเป็นต้องอาศัยผู้จัดทำดรชนีที่มี

ความรู้ความสามารถเฉพาะด้านในการกำหนดศัพท์ดรรชนี อย่างไรก็ตามการจัดทำดรรชนีประเภทนี้มีข้อจำกัดคือ การใช้ระบบไม่ควบคุมคำศัพท์ในการจัดทำดรรชนีทำให้ผู้ใช้จะต้องเลือกคำที่ต้องการจะค้นหาเอง และการค้นคว้าอาจมีข้อผิดพลาดได้เนื่องจากชื่อเรื่องไม่ชัดเจน หรือมีความหมายไม่ตรงกับเนื้อหาในเอกสาร

ดรรชนีหัวเรื่อง เป็นดรรชนีที่มีความสำคัญมาก เพราะผู้ค้นหาสารนิเทศโดยส่วนใหญ่จะต้องการค้นเรื่องเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ โดยระบุเรื่องที่ต้องการ มากกว่าการค้น โดยระบุชื่อผู้แต่งหรือชื่อเรื่องดรรชนีหัวเรื่อง หมายถึง ดรรชนีที่ใช้หัวเรื่องเป็นหลักในการจัดทำดรรชนี คำศัพท์ที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้เป็นหัวเรื่อง หรือที่เรียกว่า ภาษาดรรชนี แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

1. **ภาษาธรรมชาติ หรือ ศัพท์อิสระ (natural language or free term)** หมายถึง คำสำคัญทุกคำที่มีความหมาย ซึ่งอาจจะนำมาจากส่วนใดส่วนหนึ่งของเอกสารก็ได้ การใช้ศัพท์อิสระในการจัดทำดรรชนีทำให้มีโอกาสที่จะใช้คำที่มีความหมายไม่ชัดเจน ไม่เป็นแบบแผน ทำให้ การ สืบ ค้น สาร นิ เทศ ไม่ มี ประสิทธิภาพเท่าที่ควร การใช้ศัพท์อิสระอาจใช้กับภาษาเทคนิค และงานในสาขาวิทยาศาสตร์

2. **ภาษาที่ควบคุม หรือ ศัพท์บังคับ (controlled language or controlled vocabulary)** หมายถึง การกำหนดให้ศัพท์คำหนึ่งมีหน้าที่ควบคุมคำหลายคำที่มีความหมายอย่างเดียวกันเพื่อความเป็นมาตรฐาน และช่วยให้สืบค้นสารนิเทศได้อย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพ ศัพท์ที่มีการควบคุมจะช่วยแก้ปัญหาคำที่มีรูปศัพท์ต่างกันแต่มีความหมายเหมือนกัน ช่วยแก้ปัญหาการพ้องรูป และช่วยให้สามารถเข้าใจเรื่อง และรายละเอียดของศัพท์โดยการแสดงโครงสร้างความสัมพันธ์ของศัพท์ในลักษณะต่าง ๆ ประเภทของศัพท์ที่มีการควบคุมที่นิยมใช้โดยทั่วไปมี 2

ประเภท คือ หัวเรื่อง (subject heading) และศัพท์สัมพันธ์ (thesaurus) ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะ Library of Congress Subject Headings (LCSH) ซึ่งเป็นศัพท์บังคับประเภทหัวเรื่อง

หัวเรื่องใน LCSH

หัวเรื่องใน LCSH ประกอบด้วยหัวเรื่องหลัก (heading) และหัวเรื่องย่อย (subdivision) หัวเรื่องหลักอาจประกอบด้วยคำ ๆ เดียว หรือหลาย ๆ คำ หัวเรื่องหลักที่เป็นคำ ๆ เดียว (one-word heading) มักจะเป็นคำนามเช่น Viscosity และ Schools เป็นต้น คำนามที่มีลักษณะเป็นนามธรรม (concept) จะอยู่ในรูปเอกพจน์ ส่วนคำนามที่มีลักษณะเป็นรูปพหูพจน์ (object) จะอยู่ในรูปพหูพจน์ ทั้งนี้อาจมีข้อยกเว้นได้

หัวเรื่องหลักที่ประกอบด้วยคำ 2 คำ (two-word heading) มักจะประกอบด้วยคำคุณศัพท์และคำนาม ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของการจัดเรียงคำตามปกติ (normal word order) เช่น Nuclear physics และ Pumping machinery หรืออยู่ในรูปของการจัดเรียงคำในทางกลับ (inversion) เพื่อนำคำนามมาอยู่ที่ตำแหน่งตั้งต้น เช่น Gas, Natural และ Bridges, Concrete การเพิ่มรายละเอียดให้กับหัวเรื่องหลักต่าง ๆ ทำได้โดย การให้หัวเรื่องย่อย (subdivision) เช่น photography----- Studios and darkrooms การให้หัวเรื่องในรูปของ inversion เช่น Insurance, Fire และการใช้เครื่องหมายวงเล็บ เช่น Cookery (Fish)

หัวเรื่องหลักที่ประกอบด้วยคำมากกว่า 2 คำ จะเป็นหัวเรื่องที่รวมคำสันธานไว้ หรือหัวเรื่องที่เป็นวลีพบท หัวเรื่องที่มีคำว่า and เป็นคำสันธานเชื่อมคำ อาจเป็นการเชื่อมคำเพื่อบอกความสัมพันธ์ร่วมกัน เช่น Technology and civilization หรืออาจเป็นการเชื่อมหัวเรื่อง 2 หัวเรื่องที่มีความหมายคล้ายคลึงกันมาก จะต้องถูกกล่าวถึงอยู่คู่กันเสมอ เช่น Bolts and nuts หัวเรื่องที่เป็นวลีพบท อาจ

จัดเรียงคำในทางกลับ เช่น Plants, Effect of the moon on หรือจัดเรียงคำตามปกติ เช่น Occupational therapy for children

ความสัมพันธ์ระหว่างหัวเรื่อง

การระบุความสัมพันธ์ระหว่างหัวเรื่องใน LCSH ใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ดังนี้

NT	(เดิมใช้ sa)	บอกความสัมพันธ์กับหัวเรื่องที่มีขอบข่ายของเนื้อหาแคบกว่าหัวเรื่องหลัก
BT	(เดิมใช้ xx)	บอกความสัมพันธ์กับหัวเรื่องที่มีขอบข่ายของเนื้อหากว้างกว่าหัวเรื่องหลัก
UF	(เดิมใช้ x)	บอกให้ทราบว่าหัวเรื่องหลักนั้นใช้แทนหัวเรื่องใด
USE	(เดิมใช้ see)	บอกให้ทราบว่าหัวเรื่องหลักใดแทนคำศัพท์ดังกล่าว
RT		ระบุหัวเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหัวเรื่องหลักที่ได้สัมพันธ์แบบ NT และ BT

ความสัมพันธ์ระหว่างหัวเรื่องใน LCSH อาจแยกได้เป็น 3 ประเภทดังนี้

- Equivalence relationship : USE references** เป็นความสัมพันธ์ของหัวเรื่องหรือคำศัพท์ต่าง ๆ ในระดับเดียวกัน ได้แก่ การโยงคำจากคำที่ไม่ใช่เป็นหัวเรื่องไปสู่คำที่เป็นหัวเรื่องโดยใช้รหัส USE ภายใต้อำนาจของจิมรหัส UF (Used For) ซึ่งนำหน้าคำที่ไม่ใช่เป็นหัวเรื่อง รหัส USE และ UF ทำหน้าที่สวนทางกัน (reciprocals) ดังตัวอย่าง
  - Motor - cars
  - USE Automobiles
  - Automobiles
  - UF Motor - cars
- Hierarchical relationship: broader topics and narrower topics** เป็นความสัมพันธ์ของหัวเรื่องต่าง ๆ ตามลำดับชั้น ใช้รหัส BT (broader topic)

และ NT (narrower topic) เชื่อมโยง หัวเรื่องที่มีความสัมพันธ์กันในระดับต่าง ๆ ภายใต้อำนาจเรื่องหลักหนึ่ง ๆ รหัส BT นำหน้าหัวเรื่องใด ๆ แสดงถึงความ เป็นสมาชิกของหัวเรื่องหลักต่อหัวเรื่อง นั้น ๆ รหัส NT นำหน้าหัวเรื่องใด ๆ แสดงว่าหัวเรื่องหลักมีหัวเรื่องนั้น ๆ เป็น สมาชิก ดังตัวอย่าง

Exterior lighting
BT Lighting

Lighting

NT Exterior lighting

การสร้าง hierarchical references ทำให้สามารถค้นหาหัวเรื่องทั้งที่มีขอบข่าย กว้างขึ้นและมีขอบข่ายเฉพาะเจาะจงกว่า หัวเรื่องหลักที่กำลังค้นหาอยู่ได้อย่างเป็น ระบบ ไม่ว่าเราจะอยู่ในระดับไหนของ hi-erarchy เราสามารถติดตาม BTs และ NTs เพื่อหาหัวเรื่องที่กว้างที่สุดหรือ เฉพาะเจาะจงมากที่สุดได้ทั้งสิ้นดังตัวอย่าง:

Vehicles

BT Transportation

NT motor Vehicles

Motor vehicles

BT Vehicles

NT Trucks

Trucks

BT Motor vehicles

NT Dump trucks

Dump trucks

BT trucks

ด้วยการติดตาม NTs จะพบว่า หัวเรื่องที่เจาะจงมากที่สุดคือ Dump trucks และ ด้วยการติดตาม BTs จะ พบหัวเรื่องที่กว้างที่สุดคือ Transportation

3. Associate relationship:

related topics เป็นความสัมพันธ์ เกี่ยวโยงของหัวเรื่องต่าง ๆ ในลักษณะอื่น ๆ นอกเหนือจากความสัมพันธ์ตามลำดับชั้น (hierarchy) ใช้รหัส RT (related topic) เชื่อมโยงหัวเรื่อง 2 หัวเรื่องที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน ดังตัวอย่าง :

Ornithology   Birds
RT Birds   RT Ornitho-
logy

หัวเรื่องย่อย

การให้หัวเรื่องตามหลักเกณฑ์ LCSH นิยมใช้หัวเรื่องย่อยเป็นตัวแยก แยะรายละเอียดต่าง ๆ ของหัวเรื่องหลัก หนึ่ง ๆ หัวเรื่องย่อยอาจจำแนกได้ 4 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. Topical subdivisions

ใช้ภายใต้หัวเรื่องหลักหรือหัวเรื่องย่อยเพื่อ จำกัดขอบข่ายเนื้อหาของหัวเรื่องดังกล่าว ไปที่ด้านใดด้านหนึ่ง ตัวอย่าง: Com----- --Harvesting

2. Form subdivision ใช้

ระบุรูปแบบของเอกสารที่มีเนื้อหาตาม หัวเรื่องที่กำหนดไว้ใน LCSH โดยบอกให้ ทราบว่าเอกสารนี้มีรูปแบบการนำเสนอ เช่นใด (เช่น เป็นพจนานุกรม คู่มือ รายงาน การประชุม หรือ วารสาร) นิยมใช้เป็น หัวเรื่องย่อยท้ายสุดของแต่ละหัวเรื่อง ดังตัวอย่าง:

Science-----Social aspects
----- Congresses

3. Chronological subdivi- sions ใช้จำกัดขอบข่ายของหัวเรื่องหลัก

หรือหัวเรื่องย่อยในด้านช่วงเวลา มักใช้กับ Topic subdivisions ที่อยู่ภายใต้หัว เรื่องหลักที่เป็นชื่อประเทศหรือดินแดน ดังตัวอย่าง:

เอกสารอ้างอิง

Goodman, Doreen M. **Information organisation: principle & practice.**

Belconnen, ACT: Canberra College of Advanced Education, 1985. pp. 35-51. ISBN 0 85889 265 0.

Library of Congress. **Library of Congress subject heading.** 13th ed. Washington, D.C.: Library of Congress, 1990. ISSN 1048-9711.

ชลีย์พร เหมะรัชตะ. การจัดทำบรรณานุกรม. การค้นคืนสารนิเทศออนไลน์. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535. หน้า 20 - 35. เอกสารบรรณารักษศาสตร์ เล่ม 31 ISBN 974-040-7

United States----- His-
tory----- 1801 - 1809

4. Geographic subdivision

ใช้จำกัดขอบข่ายของหัวเรื่องหลักหรือหัว เรื่องย่อยในด้านสถานที่ทางภูมิศาสตร์ การกำหนด (May subd Geog) หลังหัว เรื่องหลักหรือหัวเรื่องย่อยระบุว่าสถานที่ ทางภูมิศาสตร์อาจใช้ตามหลังหัวเรื่องหลัก หรือหัวเรื่องย่อยนั้น ๆ ได้ การกำหนด (Not Subd Geog)

Construction industry (May Subd Geog)

ให้หัวเรื่องย่อยที่ระบุสถานที่ทางภูมิ ศาสตร์ได้ดังนี้

Construction industry -----
--- Italy

หัวเรื่องและการสืบค้นสารนิเทศ

ในการสืบค้นสารนิเทศ 'ไม่ว่าจะ เป็นการสืบโดยใช้บัตรรายการประเภทบัตร หัวเรื่องหรือการสืบค้นจากฐานข้อมูลต่าง ๆ โดยการใส่คำศัพท์ในการสืบค้นนั้น ความรู้ เกี่ยวกับหัวเรื่องและความสัมพันธ์ระหว่าง หัวเรื่อง จะช่วยผู้ใช้ให้สามารถหาเอกสาร ที่ต้องการได้ดียิ่งขึ้น โดยที่ผู้ใช้สามารถโยง คำศัพท์ที่ไม่ใช่เป็นคำค้น ไปสู่คำศัพท์ที่ เป็นคำค้นได้ และในกรณีที่ไม่มีพบข้อมูลใน เรื่องที่ต้องการค้นเพียงพอ ผู้ใช้สามารถ เลือกค้นเรื่องที่มีขอบข่ายกว้างขึ้นหรือ เฉพาะเจาะจงกว่าเรื่องที่ต้องการค้นได้ ทั้งยังสามารถเลือกค้นเรื่องอื่น ๆ ที่มี ความสัมพันธ์กับเรื่องที่ค้นอยู่ (related topics) ได้ด้วย ความรู้ความเข้าใจเกี่ยว กับหัวเรื่องดังกล่าวแล้วนี้ อาจนับเป็น ส่วนหนึ่งของกลยุทธ์การสืบค้นเพื่อการ เข้าถึงข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ